

УКРАЇНСЬКИЙ ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ

УДК 94 (477):“1948/1951”

© Іван ПАТРИЛЯК

ДІЯЛЬНІСТЬ АГЕНТУРНО-БОЙОВОЇ ГРУПИ «ФОРТ» ЯК ПРИКЛАД БОРОТЬБИ РАДЯНСЬКИХ ОРГАНІВ ДЕРЖБЕЗПЕКИ ЗІ ЗБРОЙНИМ ПІДПІЛЛЯМ ОУН У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Розглядається один з епізодів агентурної боротьби радянських органів державної безпеки проти підпілля ОУН наприкінці 1940-х – на початку 1950-х рр. – діяльність агентурно-бойової групи «Форт» та її керівника Зиновія Благого (агента «12»). Актуалізуються, головним чином, матеріали радянських спецслужб (плани агентурної діяльності, інформації, звіти, донесення, міркування тощо), які нині зберігаються в Галузевому державному архіві Служби безпеки України.

Ключові слова: *Зиновій Благий (агент «12»), Роман Кравчук (Петро, Максим), агентурно-бойова група «Форт», ОУН, збройне підпілля, радянські органи держбезпеки.*

Багаторічна боротьба збройного підпілля Організації українських націоналістів (далі ОУН) проти тоталітарної радянської держави і її спеціальних служб після завершення Другої світової війни надзвичайно складна, різновекторна й невичерпна тема для історичних досліджень. На жаль, далеко не всі документи радянських органів державної безпеки (особливо ті, що зберігаються в російських архівах) доступні науковцям для ознайомлення. Очевидно, що й переважна маса матеріалів Служби безпеки (далі СБ) ОУН та інших структур підпілля знищена безповоротно. Проте окремі фрагменти колись гігантського джерельного масиву все ж потрапляють до рук учених, що дає змогу моделювати картину подій, конструювати власні варіанти бачення минулого, висловлювати нові гіпотези.

Слід підкреслити, що проблема агентурної боротьби проти націоналістичного підпілля тема не нова для вітчизняної і зарубіжної історіографії. Вона більшою чи меншою мірою відображена в усіх узагальнюючих працях з історії визвольного руху [11; 12; 13; 16; 20; 24; 29; 32; 33], а також у спеціальних дослідженнях, присвячених Службі безпеки ОУН [4; 5; 6; 10; 18; 19; 21], і, власне, боротьбі радянських органів держбезпеки з підпіллям [3; 9; 14; 15; 17; 22; 23; 25; 26; 27; 28; 30; 31]. Однак, як ми

вже зазначали, масштаб дослідницької теми наскільки широкий, що дає можливість щоразу виявляти нові й нові лакуни, які потребують історіографічного наповнення. У рамках пропонованої статті ми спробуємо розглянути діяльність агентурно-бойової групи «Форт», створеної для знешкодження керівника українського націоналістичного підпілля на території Галичини, члена Головного проводу ОУН, члена Української головної визвольної ради (далі УГВР) Романа Кравчука («Петра», «Максима»).

Спроби радянських спецслужб захопити або знищити «Петра» до 1948 р. виявилися марними, що стимулювало співробітників держбезпеки суттєво змінити методику своєї роботи. Як зазначає дослідник О. Іщук, «У 1948 р. чекістська робота була значно перебудована, і за розшук Романа Кравчука взялися досвідчені оперативники МДБ УРСР Іван Шорубалка, Роман Сараєв та підпорядкований їм апарат управління 2-Н МДБ УРСР та обласних управлінь МДБ. На нього було заведено розшукову справу-формуляр (згодом вона розширилася до 17 томів), а сам він отримав від співробітників МДБ оперативну кличку «Бегемот». Було розроблено дуже детальні плани його розшуку на Львівщині, а після отримання від агентури даних про орієнтовне місце його перебування – і на Рогатинщині. Ці відомості оновлювалися щомісяця. Невдовзі чекісти зуміли встановити, що Роман Кравчук перебуває в мережах сіл Стратин, Голодівка та ін., у яких підпілля мало надійну підтримку населення. Було проведено кілька великих чекістсько-військових операцій, у результаті яких заарештовано та вбито не один десяток довірених осіб Романа Кравчука. У серпні 1948 р. з пораненням ніг потрапив у полон і Зиновій Благий, який згодом став співпрацювати з чекістами, завдавши підпіллю серйозної шкоди. А Роман Кравчук, завдяки уважному та обачному поводженню, уник затримання й далі зі своїми охоронцями переховувався в надрайонного керівника Служби безпеки ОУН на Рогатинщині Мирослава Галуги – «Зенона» [8].

Власне, з полонення та вербування провідника підпілля Рогатинської округи З. Благого й розпочалася велика агентурна гра, яка, на думку керівників Міністерства держбезпеки, мала покласти край активності Р. Кравчука.

Про вербування Зиновія Благого чекісти повідомляли таку інформацію: «6 лютого ц. р. (1949 р. – *І.П.*) завербований як агент під псевдонімом «12»-й, захоплений у серпні 1948 р. керівник Рогатинського особливого окружного «Проводу» ОУН «Шпак» (З. Благий – *І.П.*) із завданням встановити зв'язок з відомими йому бандитами, щоб взяти під свій вплив всю діяльність підпілля ОУН на території Рогатинського району з метою виходу на «Петра»» [7, 9]. Цікавий факт: вербування Зиновія Благого відбувалося за особистою санкцією міністра держбезпеки СРСР В. Абакумова [7, 11].

Для допомоги агенту «12»-му і для контролю за ним (щоб унеможливити втечу З. Благого до лав підпілля) було залучено начальника відділення управління 2-Н МДБ УРСР майора Г. Клименка (зашифрованого під псевдонімом «Вусатий») та перевірених агентів-бойовиків «Горного», «Малого», «Городського» [7, 17]. Так була оформлена агентурно-бойова група (далі АБГ) «Форт» [7, 91].

Керівництво МДБ розробило детальний план роботи групи «Форт» і агента «12»-го, який передбачав, що АБГ буде спрямована в рідне село З. Благого Молодинче Ходорівського району Дрогобицької області (нині Жидачівський район Львівської області), яке розташоване на межі з Рогатинським районом Станіславської (нині Івано-Франківської) області. У своєму населеному пункті агент «12»-й мав установити стійкий зв'язок із сестрою Наталією, котра перебувала в підпіллі в с. Голодівка (нині с. Задністрияни Самбірського району Львівської області). Передбачалося, що, вийшовши на постійний контакт із сестрою, Зиновій Благий переконає її в тому, що він після поранення в сутичці з внутрішніми військами зумів уникнути полону й з допомогою прихильних до підпілля селян тривалий час лікувався, а після одужання знову прагне віднайти зв'язок зі структурами організації [7, 91 – 92]. Через сестру агент повинен був дізнатися про стан підпілля в Рогатинському районі й попросити Наталію передати його лист до одного зі своїх родичів – підпільника «Данила», який у 1948 р. був стрільцем в охоронній боївці самого З. Благого, а після його зникнення, за даними агентури, підтримував активні зв'язки з новим керівником Рогатинського окружного проводу Михайлом Іванилом («Мироном», «Вишнею») [7, 91].

У листі до «Данила» агент мав просити про зустріч на території Рогатинського району, куди передбачалося передислокувати АБГ «Форт». Під час зустрічі перед «12»-м було поставлене завдання – детально з'ясувати стан підпілля на Рогатинщині, зокрема вивідати його керівний склад і маршрути зв'язків, а також просити про зустріч з провідником «Мироном» [7, 92]. У випадку результативних перемовин з «Мироном» агент мав схилити його до співпраці з МДБ, а в разі відмови – захопити живцем або використовувати «в сліпу» [7, 92 – 93].

Для бойової підтримки агентури, в район діяльності АБГ «Форт» було «викинуто» чекістсько-військову групу на чолі зі старшим оперативним уповноваженим 1-го відділу управління 2-Н МДБ УРСР старшим лейтенантом О. Болдіним (псевдонім – «Місцевий») [7, 11; 7, 93; 7, 18]. Ця група мала спочатку дислокуватися в с. Бортники (нині Жидачівський район Львівської області), а з переходом АБГ «Форт» у Рогатинський район Станіславської області чекісти повинні були передислокуватися до с. Стратин (нині Рогатинський район Івано-Франківської області) [7, 18]. Зв'язок між АБГ «Форт» і чекістсько-військовою групою Болдіна («Місцевого») передбачалося здійснювати через закладку пошти на «мертвих пунктах зв'язку», радіостанцію або через таємні зустрічі з майором Г. Клименком («Вусатим») [7, 93].

У плані роботи АБГ «Форт» чекісти вказували: «З настанням весни й появи належних умов для виходу в ліс група «Форт» перебазується в лісовий масив в околицях села Голодівка і буде перебувати там під виглядом оунівської банди. Поряд із цим в Рогатинському районі будуть проводитися відволікаючі чекістсько-військові операції в лісових масивах на стику Бережанського і Рогатинського районів, а також північніше села Заланів (нині село Рогатинського району Івано-Франківської області), метою яких буде перехоплення кур'єрів і зв'язкових між «Максимом» (Р. Кравчуком – *І.П.*) і керівником Тернопільського крайового «Проводу» ОУН «Бурланом» (очевидно, йдеться про організаційного референта крайового

проводу ОУН «Поділля» Івана Прокопишина – І.П.) і створення перепон для переходу «Максима» на місце постою «Бурлана», куди він інколи тимчасово відходить. (...) На підставі того, що група «Форт» буде перебувати в лісі, видаючи себе за оунівську банду, її учасників слід забезпечити: 1. Відповідним екіпіруванням, озброєнням, побутовими речами, канцелярським приладдям, радіоприймачем, медикаментами, набором різної оунівської літератури та необхідними продуктами харчування. 2. У лісовому масиві, розташованому північніше від с. Заланів, дислокувати невелику чекістсько-військову групу з радіостанцією для підтримки регулярного зв'язку з групою «Форт». Цей контакт здійснюватиметься конспіративно на заздалегідь визначеній місцевості. Крім того, аби перебування чекістсько-військової групи не викликало підозр у місцевого населення, остання буде здійснювати активний пошук бандитів у лісовому масиві, де вона буде дислокуватися» [7, 94 – 95].

План-мінімум для АБГ «Форт» полягав у встановленні стійкого зв'язку з підпіллям і виявленні місць переховування крайового провідника «Петра» (Р. Кравчука). Подальша діяльність групи залежала від ходу подій і результативності перших кроків агента «12»-го [7, 96].

Реалізація чекістського плану діяльності АБГ «Форт» розпочалася 8 лютого 1949 р. (тобто через два дні після вербовки З. Благого). Первісно агента «12»-го і його колег разом із чекістсько-військовою групою прикриття було «викинуто» в Ходорівський район Дрогобицької області [7, 11]. Там, він викликав на нелегальну зустріч до себе рідну сестру Наталію, яка перебувала в підпіллі. Під час побачення З. Благий дізнався від неї про те, що в підпіллі його вважають полеглим, а також вивідав деяку інформацію про стан ОУН на території Рогатинського району й про можливе перебування на півночі Станіславської області керівника підпілля на західноукраїнських землях Романа Кравчука («Петра», «Максима») [7, 12].

Крім того, Наталія, розповіла своєму братові-агентові про те, що на території Рогатинського району перебуває колишній учасник його охорони «Данило», який підтримує зв'язок з окружним провідником Рогатинщини (колишнім підлеглим З. Благого) Михайлом Іванилом («Мироном», «Вишнею») і переховується разом із керівником районного проводу ОУН Рогатинського району «Степовиком» і керівником районного СБ «Стягом» [7, 12]. Агент «12»-й написав і передав через сестру Наталію записку до «Данила» з пропозицією зустрітися. Необхідність побачення мотивував прагненням повернутися до роботи в підпіллі після поранення і тривалого періоду реабілітації [7, 12].

Судячи зі звітів МДБ, агент «12»-й, очікуючи відповіді на свій лист від «Данила», створив власну невеличку агентурно-розвідувальну мережу, яка почала працювати на АБГ «Форт». Зокрема, він завербував власну сестру Наталію, котра погодилася співпрацювати з МДБ під псевдонімом «Реня» [7, 111], а також почав «в темну», як своїх розвідників, використовувати учасника ОУН Михайла Люлька, станичного ОУН із с. Кліщівна Рогатинського району Степана Кузіва і свого племінника – Богдана Благого [7, 111].

Обмін листами з «Данилом» завершився для З. Благого результативно: його колишній підлеглий погодився на зустріч 31 березня 1949 р. за посередництва сестри агента Наталії [7, 13]¹. У ході бесіди З. Благому вдалося переконати «Данила» в тому, що він після поранення лікувався з допомогою симпатиків підпілля, а не перебував у руках МДБ, і таким чином схилити «Данила» до відвертої розмови. Під час спілкування «Данило» повідомив агента «12»-го про те, що провідник Рогатинської округи «Миرون» відійшов з місця постійної дислокації в організаційних справах і прибуде на Рогатинщину тільки в середині квітня 1949 р. Після повернення провідника «Данило» обіцяв повідомити йому про появу З. Благого і спробувати організувати їхню особисту зустріч [7, 13].

Черговий контакт таємного співробітника «12»-го і «Данила» було заплановано на 7 квітня 1949 р. При цьому агент попросив свого колишнього підлеглого й родича тримати в суворій таємниці інформацію про його появу на Рогатинщині перед іншими членами підпілля, мотивуючи таку секретність страхом перед можливим арештом з боку СБ [7, 13].

Аналізуючи інформацію, отриману через «Данила» від агента «12»-го, співробітники МДБ Ухвалили рішення: у жодному разі не захоплювати й не вбивати окружного провідника «Мирона», а спробувати схилити його до співпраці з органами держбезпеки або, у гіршому випадку, використовувати «в сліпу», намагаючись через нього вийти на зв'язок із крайовим провідником Романом Кравчуком («Петром»). З цією метою ухвалили посилити АБГ «Форт» досвідченим агеном-бойовиком «Карпатським», який мав покращити фізичне прикриття агента «12»-го, а в разі необхідності допомогти ліквідувати або захопити «Петра» [7, 14].

Одночасно зі спробами З. Благого вийти на окружного провідника Рогатинщини «Мирона» через «Данила» відбулася передача ним записки для «Мирона» через станичного с. Кліщівна С. Кузіва, який контактував з охоронцями окружного провідника. Проте впродовж квітня 1949 р. ні через «Данила», ні через С. Кузіва зв'язатися з «Мироном» агенту і групі «Форт» не вдалося [7, 19]. Крім того, провалилися спроби емдестів вийти на «Мирона» шляхом вербування його зв'язкової Ольги Климкевич, сестри Ольги Іванило і брата Ярослава Іванила [7, 15 – 16].

6 травня 1949 р. агент «12»-й написав чергового листа до окружного провідника «Мирона» з проханням зустрітися або дати письмову відповідь. Однак і цього разу не дочекався жодної реакції в окреслений термін. Не гаючи часу, агент З. Благий разом з АБГ «Форт» почав поступово підпорядковувати собі мережу підпілля на Рогатинщині, яку використовували «в темну» в агентурній грі МДБ [7, 21]. Саме через таких підступно використаних підпільників співробітники МДБ дізналися,

¹ Цікаво зазначити, що з 11 до 21 березня 1949 р. одночасно з агентурною роботою З. Благого («12»-го) разом із дружиною та донькою возили на агітаційну екскурсію до Києва за особистим наказом міністра Держбезпеки УРСР генерал-лейтенанта Ковальчука. Детальний звіт про «екскурсію» див.: ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 67, 54 – 61. Паралельно з ознайомленням із «соціалістичними досягненнями» української столиці, З. Благий написав для МДБ три цікаві документи: «Мої міркування з питання про розкол ОУН» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 67, 62 – 67); «Підпілля знає, що я попав живим в МДБ» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 67, 68 – 72); «Як поступити, якщо підпілля нічого не знає про мене» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 67, 73 – 88). У них З. Благий виклав свої думки з приводу провокування розколу в закордонних частинах ОУН та закордонному представництві УГВР і його можливого впливу на підпілля ОУН в Україні; а також запропонував дві схеми його використання як агента МДБ: перша стосувалася випадку проінформованості підпілля про його захоплення живим, друга – незнання підпілля про його перебування в МДБ.

що «Мирон» отримав всю кореспонденцію від З. Благого і скерував її до крайового провідника «Петра», котрий розпорядився ретельно перевірити легенду З. Благого про порятунок із рук МДБ і з'ясувати, з якою метою він повернувся на терен своєї колишньої підпільної діяльності [7, 21–22]. Перевірку З. Благого здійснював один із найдосвідченіших підпільників Рогатинської округи Микола Демський («Шувар»), який також свого часу очолював Рогатинський окружний провід ОУН (тобто був добре обізнаний із підпільними кадрами) і був довіреною особою Р. Кравчука і Р. Шухевича, неодноразово організовуючи для них місця сховку та провіант [7, 22–23].

Намагаючись завоювати прихильність та довіру з боку «Мирона», агент «12»-й надіслав йому чергового листа, запевняючи у своїй порядності щодо підпілля й нарікаючи на те, що «Мирон» виявляє щодо нього «несправедливу» позицію, яка може коштувати йому (З. Благому) життя [7, 24]. Одночасно з цим, як вказували звіти МДБ, АБГ «Форт»: «... через новопридбану агентуру веде роботу з розкладанням підпілля...», «посилює свої ряди» (шляхом залучення (з дозволу МДБ) нових агентів-бойовиків) і «проводить розвідку», з допомогою якої було виявлено активну підготовку до зимівлі в лісових масивах на межі Станіславської, Львівської і Дрогобицької областей великих відділів повстанців і, можливо, керівників підпілля [7, 24–25].

У червні 1949 р. з агентом «12»-м (за завданням «Петра» або «Мирона») намагався побачитися «Шувар», який передав пропозицію про зустріч через одного з агентів-бойовиків групи «Форт» – «Сливку», пообіцявши назвати точну дату й місце зустрічі через сестру З. Благого Наталію [7, 26].

А 8 червня з АБГ «Форт» відбувся інцидент, який ледь не розконспірував усю її діяльність. До табору групи в лісі між селами Голодівка та Кліщівна несподівано підійшла боївка із трьох підпільників, яка розташувалася на постій за 15 метрів від замаскованого місця дислокації таємних співробітників. Агенти-бойовики спробували полонити повстанців-відпочивальників. Розпочалася сутичка, у якій загинули двоє підпільників – Сафрон Хлівинський («Нечеса») та «Сорока», які були наближені до окружного провідника «Мирона». Третій учасник групи – «Дем'ян» – зумів вбивши агента «Вечірнього», втекти від переслідування [7, 29]. Маскуючи свою агентуру, МДБ оперативно відправило до лісового масиву чекістсько-військову групу, яка вдавала, що впродовж трьох діб шукала повстанців і що саме вона мала бойову сутичку в лісі. Вчасна відправка чекістсько-військової групи переконала підпільників у тому, що зіткнення було саме з військовими, а не з агентами-бойовиками, що, по суті, врятувало АБГ «Форт» від деконспірації [7, 29].

Упродовж червня – липня 1949 р. агент «12»-й через свою розвідувальну мережу зумів налагодити постійний кореспондентський зв'язок із «Шуваром» і «Мироном», які почали відповідати на його записки. Велися перемовини про можливу зустріч, на яку З. Благий отримав у липні 1949 р. санкцію від МДБ [7, 30 – 31].

Довгоочікуваний контакт агента «12»-го з окружним провідником Рогатинщини «Мироном» відбувся лише в серпні 1949 р. 7 серпня З. Благий через сестру Наталію

(«Реню») викликав на конспіративну зустріч до лісу своїх розвідників: С. Кузіва, Б. Благого і М. Люльку, яких, як ми зазначали, використовував «в темну». Розвідники повідомили агенту МДБ (якого, очевидно, щиро вважали одним із керівників підпілля) про те, що поблизу хутора Погребиська Рогатинського району з'явився один з особистих охоронців крайового провідника «Петра» – Володимир Килярський («Юрко», «Влодко»).

Для того, аби уточнити й перевірити інформацію, емдебісти відправили агента «12»-го на вказаний хутір для зустрічі з активними симпатиками підпілля – Катериною Салій, Анною Федунь і Василем Стрільцем [7, 115]. 11 серпня 1949 р. Василю Стрільцю, у якого агент застав зв'язкового Перемишлянського районного проводу, З. Благий лишив дві записки – до Перемишлянського районного провідника «Дем'яна» та Рогатинського окружного провідника «Мирона» [7, 115 – 116].

Того самого дня агент «12»-й під прикриттям двох агентів-бойовиків зайшов до садиби своєї сестри Наталії в с. Голодівка. О 23 годині там несподівано з'явився «Шувар», «Довбуш» (стрілець охорони Рогатинського окружного проводу), а також родич З. Благого та його колишній охоронець «Данило» [7, 117]. Дізнавшись про перебування на обійсті З. Благого, повстанці забрали із собою його сестру Наталію й відвели її до лісу на перемовини з «Мироном». Під час цієї нічної зустрічі окружний провідник запропонував сестрі агента «12»-го, аби З. Благий сам, без супроводу своїх бойовиків, вийшов на край лісу для переговорів тет-а-тет. З. Благий відмовився підходити до лісу й запропонував «Мирону» наодинці поспілкуватися в хаті своєї сестри. Цю пропозицію відкинув уже окружний провідник, пославшись на організаційні правила, які забороняли керівнику його рангу виходити на подібні зустрічі самотужки. Утім, через посильну Наталію агент і окружний провідник домовилися про побачення в денний час. «Мирон» повідомив, що залишає за З. Благим право вибрати місце зустрічі, однак застерігає, що це має бути рідкий ліс із хорошою видимістю [7, 118 – 119].

Зустріч відбулася о 13 годині дня 12 серпня на одному з вкритих рідким лісом пагорбів в околиці с. Голодівки. Разом із «Мироном» прибув «Шувар» і Бібрський надрайонний провідник ОУН «Беркут». З агентом «12»-м прийшли двоє агентів-бойовиків – «Ромко» і «Горний» [7, 120].

Під час розмови З. Благий виклав свою «легенду» про поранення, втечу від МДБ, лікування в селянських хатах, а також розповів агентурні «легенди» своїх бойовиків, яких представив підпільниками, що в певний час втратили зв'язок із керівництвом. «Мирон» поінформував колишнього шефа про розслідування, яке проводила СБ у 1948 р. після його зникнення, і про її результати. Також «Мирон» виявив готовність організувати зустріч З. Благого із Р. Кравчуком [7, 121 – 125]. Перемовини тривали дві з половиною години й завершилися домовленістю повторно зустрітися 30 серпня о 15 годині в урочищі Сухий Потік. При цьому агент «12»-й, аби продемонструвати свою незалежність від спецслужб, попросив підпільників дістати йому трохи їжі й тканини для одягу [7, 125 – 126].

На чергову зустріч агент З. Благий відправився в тому ж супроводі, що й перший раз. Натомість окружний провідник, окрім «Шувара» та «Беркута», взяв із собою

охоронця «Довбуша», керівника СБ Рогатинського районного проводу «Стяга» та керівника технічної ланки Рогатинського окружного проводу «Іскру». Повстанці, як і домовлялися, принесли агентурній групі продукти харчування, спирт і деяку літературу [7, 126 – 127]. Цього разу переговори стосувалися обміну інформацією щодо кадрових втрат у підпіллі впродовж 1948 – 1949 рр. Також агент «12»-й повідомив, що усвідомлює, з якою недовірою до нього ставиться керівництво, а тому просить випробувати його на роботі в певній технічній ланці на будь-якій території. Окружний провідник «Мирон» пообіцяв передати його прохання разом із листом крайовому провідникові «Петру» [7, 127 – 130].

Аналітики з МДБ були задоволені результатами зустрічей свого агента з «Мироном». Вони передбачали подальше спілкування, а також пропонували налагодити безперервне листування з крайовим провідником «Петром». Безперервний потік кореспонденції від агента «12», на думку чекістів, мав приспати пильність Р. Кравчука, що дало б їм змогу, врешті-решт, підкласти в один із пакунків вибухівку-«сюрприз» і таким чином знищити крайового керівника підпілля [7, 130].

Однак після цих серпневих зустрічей «Мирон» упродовж певного часу відверто уникав нових контактів і навіть листувався з великими перервами [7, 137 – 140]. Пояснити таку поведінку можна лише підозрами, які в підпільників залишалися щодо постаті З. Благого. Так, у захопленому спецслужбами 30 вересня 1949 р. листі Р. Кравчука («Петра») до невідомого адресата відчувається його недовіра до З. Благого і до людей, які були з ним. Наказується провести детальну перевірку його бойовиків через структури СБ [7, 52 – 53].

Отримавши інформацію про недовіру до їхнього агента провідника «Петра», емдебісти обрали нову тактику. У жовтні 1949 р. вони запланували передати крайовому провіднику лист від З. Благого, у якому останній мав визнати, що він таки погодився на співпрацю з МДБ, але тепер хоче відійти від агентурної роботи й повернутися в підпілля, а тому просить доручити йому важке відповідальне завдання, яким він міг би довести щирість своїх заяв [7, 142–150]. Одночасно агент «12»-й намагався своїми листами розколоти підпілля, пробуючи очорнити в очах Р. Кравчука таких лідерів визвольного руху, як К. Зарицьку («Монету»), В. Галасу («Орлана»), В. Кука («Леміша») [7, 151 – 152].

Проте, судячи з того, що провідник «Петро» особисто не реагував на листи від «12»-го, агентурна операція із задіянням АБГ «Форт» не принесла очікуваних емдебістами результатів. Очевидно, що в МДБ відмовилися від використання АБГ «Форт», оскільки в заходах із захоплення Р. Кравчука («Петра»), затверджених 15 березня 1950 р., група «Форт» і агент «12»-й не згадуються [7, 173 – 174].

Широка агентурна розробка зв'язків Р. Кравчука увінчалася успіхом емдебістів тільки наприкінці 1951 р. Останніми днями листопада Букачівський райвідділ МДБ Станіславської області отримав від своєї агентури дані про появу керівників підпілля в околицях села Вишнів Рогатинського району. Проаналізувавши інформацію, чекісти 21 грудня провели масштабну військову операцію в лісових масивах на межі Станіславщини, Львівщини, Дрогобиччини та Тернопільщини, до якої було залучено 4 574 військовослужбовці. Саме під час її реалізації і загинув заступник Голови

Проводу ОУН, член Головного проводу ОУН, член УГВР, керівник крайового проводу західноукраїнських земель Роман Кравчук («Петро», «Максим») [7, 177 – 178].

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що діяльність агента МДБ Зиновія Благого і АБГ «Форт» не досягла головної мети – знешкодження Р. Кравчука. Однак, попри це, через групу «Форт» слідчі МДБ отримали цілу низку важливих даних про структуру підпілля та місця дислокації керівників визвольного руху, зуміли завербувати мережу агентів серед місцевого населення, частково розколоти, деморалізувати структури ОУН у Рогатинському районі, зуміли використовувати десятки підпільників і симпатиків ОУН «в сліпу», а також дискредитувати підпільників в очах місцевого населення й посіяти взаємні підозри та недовіру в лавах організації. Цілком очевидно, що використання подібних агентурних груп наприкінці 1940-х – на початку 1950-х рр. було набагато ефективнішим з погляду радянських органів держбезпеки й давало змогу, хоча й повільно, добиватися знищення опору більш ефективно, ніж з допомогою проведення постійних масштабних військових операцій.

Джерела та література:

1. Антонюк Я. Діяльність радянської агентури в підпіллі ОУН і УПА на Волині (1944 – 1950-ті рр.) / Я. Антонюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки. – Острог: Національний університет «Острозька академія», 2010. – Вип. 16. – С. 188 – 199.
2. Антонюк Я. Діяльність СБ ОУН на Волині / Я. Антонюк. – Луцьк: Волинська книга, 2007.
3. Аптекарь П. НКВД против расшитых сорочек. Внутренние войска и национальное движение на Западной Украине / П. Аптекарь // Родина. – 1998. – № 8. – С. 126 – 130.
4. Веденєєв Д. Меч і тризуб. Нотатки з історії Служби безпеки Організації українських націоналістів / Д. Веденєєв, В. Єгоров // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1998. – № 1/2 – С. 365 – 389; № 2/4. – С. 485 – 503.
5. Веденєєв Д.В. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...». Документальна спадщина підрозділів спеціального призначення Організації українських націоналістів та Української повстанської армії. 1940 – 1950-ті роки. Монографія / Д.В. Веденєєв, Г.С. Биструхін. – К.: К.І.С., 2006.
6. Веденєєв Д.В. Меч і тризуб. Розвідка і контррозвідка руху українських націоналістів та УПА (1920 – 1945). Монографія / Д.В. Веденєєв, Г.С. Биструхін. – К.: Генеза, 2006.
7. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 67.
8. Іщук О. До 100-річчя від дня народження заступника головного командира УПА Романа Кравчука / О. Іщук // Режим доступу: <http://www.cdvr.org.ua/content/>
9. Іщук О. Узагальнення органами КДБ УРСР досвіду боротьби з підпіллям ОУН та УПА: до створення відомчої тематичної колекції архівних документів (1959 – 1964 рр.) / О. Іщук // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – № 1. – 2009. – С. 87 – 119.
10. Іщук О. Генерал Микола Арсенич: життя та діяльність шефа СБ ОУН / О. Іщук, В. Огороднік. – Коломия: Вік, 2010.

11. Кентій А. Збройний чину українських націоналістів. 1920 – 1956. Історико-архівні нариси. У 2-х т. – Т. 2. Українська повстанська армія та збройне підпілля Організації українських націоналістів. 1942 – 1956 / А. Кентій. – К., 2008.
12. Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40–50-х років ХХ століття / Ю. Киричук. – Л., 2000.
13. Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х рр. ХХ століття: ідеологія та практика / Ю. Киричук. – Л.: Добрі справи, 2003.
14. Кравченко Н. В боротьбі з терором и диверсиями / Н. Кравченко // Сборник № 106. – М., 1985. – С. 50 – 56.
15. Кузьмин В.М. Идеино-политическая работа оперативно-чекистских групп среди населения временно оккупированной территории СССР (1941 – 1944) / В.М. Кузьмин // Труды высшей школы КГБ. – № 23. – М., 1981. – С. 269 – 285.
16. Кучер В.І. ОУН-УПА в боротьбі за незалежну Україну / В.І. Кучер. – К.: Бібліотека українця, 1997.
17. Майоров М. Некоторые особенности расследования государственных преступлений, совершаемых буржуазными националистами / М. Майоров. – М., 1964.
18. Мечник С. В зтяжній боротьбі / С. Мечник. – Мюнхен: Українське видавництво, 1983.
19. Мечник С. У боротьбі проти московської агентури / С. Мечник – Мюнхен: Українське видавництво, 1980.
20. Мірчук П. Українська Повстанська Армія, 1942 – 1952 / П. Мірчук. – Мюнхен: Цицерон, 1953.
21. Мудрик-Мечник С. Служба безпеки революційної ОУН у боротьбі з НКВД-НКДБ-МГБ-КГБ / С. Мудрик-Мечник. – Тернопіль, 1994.
22. Нагірняк М.Я. Радянський тоталітарний режим у боротьбі проти підпілля ОУН і військових формувань УПА (1944 – 1953). – Дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22. – Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. – Львів, 2003.
23. Никитченко В.Ф. Чекисты Украины в период Великой Отечественной войны / В.Ф. Никитченко // Труды высшей школы КГБ. – № 2. – М., 1971. – С. 66 – 82.
24. Організація українських націоналістів та Українська повстанська армія. Історичні нариси. / Відп. ред. С.В. Кульчицький. – К.: Наукова думка, 2005.
25. Ремарук Т. Агентура радянських репресивних органів у повоєнній боротьбі з ОУН та УПА / Т. Ремарук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки. – Острог, 2007. – Вип. 8. – С. 292 – 302.
26. Мизак Н. Поцілунок Юди. Агентурна робота МДБ, МВС проти ОУН, УПА. Додаток до серії «За тебе, свята Україно». Книга дев'ята / Н. Мизак. – Чернівці: Прут, 2011.
27. Ремарчук Т. Вербування членів ОУН та УПА радянськими репресивними органами / Т. Ремарчук // Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету. – Луцьк, 2007. – Вип. 12. – С. 126 – 131.

28. Ремарчук Т. Основні форми і методи боротьби комуністичного режиму з ОУН та УПА на завершальному етапі радянсько-німецької війни / Т. Ремарчук // Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету. – Луцьк, 2005. – Вип. 10. – С. 69 – 76.
29. Ремарчук Т.І. Збройна боротьба комуністичного режиму проти українського визвольного руху на Львівщині (1943 – кінець 1950-х рр.). – Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. – Національний університет «Острозька академія». – Острог, 2011.
30. Русначенко А. Народ збурений. Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х роках / А. Русначенко. – К.: Пульсари, 2002.
31. Украинские буржуазные националисты / Авторский коллектив: Б.С. Шульженко (руководитель), И.В. Хамзюк, В.Т. Данько. – М.: Высшая школа КГБ при Совете Министров СССР имени Ф.Э. Дзержинского, 1963.
32. Хамазюк И.В. Разложение зарубежных антисоветских организаций / И.В. Хамазюк, А.А. Комлев. – М., 1962.
33. Шанковський Л. Українська Повстанча Армія / Л. Шанковський // Історія українського війська. – Вінніпег, 1953. – С. 784 – 793.
34. Motyka G. *Ukrainska partyzantka 1942 – 1960. Działność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i Ukraińskiej Powstanskiej Armii* / G. Motyka. – Warszawa: Rytm, 2006.

© **Иван ПАТРИЛЯК**

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АГЕНТУРНО-БОЕВОЙ ГРУППЫ «ФОРТ» КАК ПРИМЕР БОРЬБЫ СОВЕТСКИХ ОРГАНОВ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ ПРОТИВ ВООРУЖЕННОГО ПОДПОЛЬЯ ОУН В ПОСЛЕВОЕННЫЙ ПЕРИОД

Рассматривается один из эпизодов агентурной борьбы советских органов государственной безопасности против подполья ОУН в конце 1940-х – начале 1950-х гг. – деятельность агентурно-боевой группы «Форт» и ее руководителя Зиновия Благого (агента «12»). Актуализируется, главным образом, материалы советских спецслужб (планы агентурной деятельности, информации, отчеты, донесения, сообщения и т.д.), которые в настоящее время хранятся в Отраслевом государственном архиве Службы безопасности Украины.

Ключевые слова: Зиновий Благий (агент «12»), Роман Кравчук (Петр, Максим), агентурно-боевая группа «Форт», ОУН, вооруженное подполье, советские органы госбезопасности.

© *Ivan PATRYLAK*

THE INTELLIGENCE-MILITARY GROUP “FORT” ACTIVITY AS AN EXAMPLE OF STRUGGLE SOVIET SPECIAL SERVICES AGAINST THE OUN UNDERGROUND AFTER WORLD WAR II

In recent years a large number of important documents of Soviet special services became available to historians. In keeping with their status and functions designated by the party-state leadership of the USSR, the struggle against the OUN and UPA was conducted primarily by the organs and troops of the NKVD-MVD (1944 – 1947) and the NKGB-MGB (1944 – 1953). Thus, the documents of Soviet special organs are an important source for the study of the history of the Ukrainian liberation movement.

One of the most difficult ways of dealing with the OUN underground was intelligence work. It was aimed at undermining the domestic underground. What puts the article in a class by itself is that it contains complete review of intelligence-military group “Fort” activities. This group was created to cover the activities of the Soviet agent Z. Blahyj (agent, “12”). The main task of the group was to identify and destroy the head of the OUN underground in Galicia Roman Kravchuk. This group operated in the Rohatyn district (northern part of the Ivano-Frankivsk region) during the spring – winter 1949.

The group “Fort” has created its own network of agents and scouts. The group managed to deceive members of the underground and give their in the hands of the Soviet Special services. The leader of the group “Fort” was able to establish a written communication with R. Kravchuk but not convinced him of his good intentions. Therefore, the operation of detention or destruction R. Kravchuk by a “Fort”-group was not carried out.

However, despite the failure of the main objectives, the activity of the “Fort”-group was a prime example of secret work of Soviet special services against the Ukrainian national underground.

Keywords: *Zinoviy Blagiy (agent “12”), Roman Kravchuk (Petro, Maksym), secret-service-battle group “Fort”, OUN, armed underground, soviet organs of state security.*